

Історія

УДК 94 (470) : 341. 485 (=411.16) «1905»] : 070

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18136685>**Проблема жовтневих єврейських погромів 1905 р. у Російській імперії
на шпальтах «Киевлянина»****Безаров Олександр Троянович,**

доктор історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, м.

Чернівці, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-8467-0647>**Прийнято: 20.12.2025 | Опубліковано: 31.12.2025**

***Анотація.** Метою дослідження є визначення позиції відомого київського видання стосовно причин і характеру єврейських погромів у Російській імперії у жовтні 1905 р., висвітлення відповідних публікацій часопису, в яких повідомлялося про перебіг антисемітських заворушень, аналізування та узагальнення інформаційної складової цих повідомлень. Застосовано принципи історизму, об'єктивності та критичного аналізу джерел. Використано проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний та історіографічний методи. У результаті дослідження сформульовано декілька тез, які дозволили автору зробити висновок про те, що проблема єврейських погромів 1905 р. у Російській імперії була вельми актуальною темою на шпальтах «Киевлянина». Натомість вибухова хвиля жовтневих погромів виявилася для редакції часопису певною несподіванкою, а інформація з місця подій була вкрай суперечливою і заполітизованою. Якщо позиція часопису з приводу місця та ролі євреїв у революційних подіях до жовтня 1905*

р. була неоднозначною, адже не всіх євреїв редакція звинувачувала у провокативній діяльності, то після масових антиєврейських виступів у жовтні 1905 р. погляди редакції набули яскравих рис антисемітизму. На думку редактора «Киевлянина» Д. І. Піхно, власне у єврейських погромах винні єврейські революціонери, які своєю деструктивною діяльністю (організація антиурядових демонстрацій, збройний опір поліції та військам, саботаж, пропаганда революційних ідей, підбурювання тощо) спровокували масовий антиєврейський рух на місцях, а отже, у жовтні 1905 р., з точки зору Д. І. Піхно, євреї поставали «заслуженими» жертвами переслідування, оскільки були заручниками власного політичного нахабства і національних амбіцій. За логікою видання, єврейські погроми були сплеском «революційного психозу» на місцях; соціальною агресією розлюченого селянства і дрібних власників у містах, які потерпали від революційної агітації та зухвалості єврейської молоді; сумним наслідком агресивної поведінки «свідомої частини» міщанства і селянства на тлі публічного глузу євреїв над традиційними цінностями російського народу.

Ключові слова: Д. І. Піхно, періодична преса, міжнаціональні відносини, євреї, єврейське питання, Київ, початок XX століття.

The problem of the October Jewish pogroms of 1905 in the Russian Empire in the columns of «Kievlyanin»

Oleksandr Bezarov,

Doctor of History, Associate Professor, Department of World History,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,

Chernivtsi, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-8467-0647>



Abstract. *The purpose of the study is to determine the position of the well-known Kyiv publication regarding the causes and nature of the Jewish pogroms in the Russian Empire in October 1905, to highlight the relevant publications of the magazine, which reported on the course of anti-Jewish riots, to analyze and summarize the information component of these reports. The principles of historicism, objectivity and critical analysis of sources were applied. Problem-chronological, comparative-historical and historiographical methods were used. As a result of the study, several theses were formulated, which allowed the author to conclude that the problem of the Jewish pogroms of 1905 in the Russian Empire was a very relevant topic in the columns of «Kievlyanyina». However, the explosive wave of the October pogroms turned out to be a certain surprise for the editorial staff of the magazine, and the information from the scene of the events was extremely controversial and politicized. If the position of the magazine regarding the place and role of Jews in the revolutionary events until October 1905 was ambiguous, since not all Jews were accused by the editorial staff of provocative activities, then after the mass anti-Jewish speeches in October 1905, the editorial staff's views acquired bright features of anti-Semitism. According to the editor of «Kievlyanin» D. I. Pikhno, the Jewish revolutionaries were actually to blame for the Jewish pogroms, who, with their destructive activities (organization of anti-government demonstrations, armed resistance to the police and troops, sabotage, propaganda of revolutionary ideas, incitement, etc.), provoked a mass anti-Jewish movement on the ground, and therefore, in October 1905, from the point of view of D. I. Pikhno, the Jews became «deserved» victims of persecution, since they were hostages of their own political arrogance and national ambitions. According to the logic of the publication, the Jewish pogroms were a surge of «revolutionary psychosis» on the ground; social aggression of the enraged peasantry and smallholders in the cities, who suffered from revolutionary agitation and the audacity of Jewish youth; a sad consequence of the aggressive behavior of the «conscious part» of the bourgeoisie*



and peasantry against the backdrop of the Jews' public mockery of the traditional values of the Russian people.

Keywords: *D. I. Pikhno, periodical press, interethnic relations, Jews, Jewish question, Kyiv, early 20th century.*

Постановка проблеми. Минуло 120 років відтоді як у Російській імперії спалахнули революційні події, що стали помітним явищем в історії народів Східної Європи, передусім, єврейського, для гнаних представників якого в імперії Романових, мабуть, вперше з'явилася реальна можливість здобути повну громадянську емансипацію. Однак незабаром «весна народів» у Російській імперії перетворилася для єврейського населення на криваве протистояння з владою та монархістами, які вважали, що революційні процеси були результатом «єврейської змови» проти Росії, а отже, сама революція 1905 р. для них поставала «єврейською». Натомість єврейські погроми, причини та характер яких були вже традиційним предметом у тривалій політичній дискусії між російськими лібералами і консерваторами з приводу єврейського питання, у перший рік російської революції стали несподіваним вибухом соціальної агресії і абсолютно незграбних зусиль поліції попередити масові антиєврейські виступи. Очевидно, що не останню роль у розпалюванні суспільних пристрастей зіграла російська періодична преса, редактори якої по різному оцінювали єврейські погроми, передусім, крізь призму власних політичних амбіцій та ідеологічних уподобань. Найвпливовішим виданням у Південно-Західній Росії на початку ХХ ст., поза сумнівом, був щоденний часопис «Киевлянин», наклад якого напередодні революції 1905 р. становив колосальну на той час цифру – 24 тис. примірників щодня. Редактором часопису був відомий публіцист, державний і політичний діяч, професор економіки Київського імператорського університету Святого Володимира Дмитро Іванович Піхно. На нашу думку, позиція «Киевлянина» та його

редактора з приводу причин і характеру антиєврейських заворушень у Російській імперії у 1905 р. є важливою складовою у спробах переосмислення не тільки логіки єврейського погрому (звісно, якщо така взагалі існувала), деміфологізації спотвореного в історичній літературі ХХ ст. образу «єврейських погромів» у жовтні 1905 р., але й еволюції російської консервативної думки стосовно місця та ролі євреїв у революційних подіях 1905–1907 років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На жаль, але у сучасній українській історіографії проблемі висвітлення єврейських погромів у жовтні 1905 р. на шпальтах «Киевлянина», на наш погляд, приділено недостатньої уваги. Єдиним, мабуть, винятком була стаття українського історика Р. В. Гули [9], котрий уважно проаналізував позицію київського видання з єврейського питання, ставлення його редакції до проблеми єврейських погромів у Києві та Одесі у жовтні 1905 року. Дослідник переконаний у тому, що «Киевлянин» «...безумовно причетний до ідеологічної підготовки населення до погромних дій», адже був офіціозом державної політики антисемітизму Російської імперії [9, с. 105]. Щоправда, справедливо зауважував автор, «Киевлянин» намагався бути об'єктивним в оцінюванні подій, які відбувалися на Півдні Росії. «Надмірно захопившись абсолютизацією ролі євреїв у роки Першої російської революції, – зазначав Р. В. Гула, – «Киевлянин» однак не перекладав на них всю повноту відповідальності за революційне безладдя, звинувачуючи у цьому уряд та ліберальну російську інтелігенцію» [9, с. 106]. Також можна погодитися з думкою автора стосовно того, що Маніфест 17 жовтня сприяв дезорганізації у діях влади, адже «даровані свободи» суперечили режиму воєнного стану, який було запроваджено тоді у багатьох містах [9, с. 104]. Отже, за словами української дослідниці Ю. Половинчак, «Киевлянин», з одного боку, був виразником ставлення частини російського суспільства до національних рухів, а з другого – формував це ставлення [22, с. 21–22]. З-



поміж зарубіжних дослідників, які дотично вивчали зазначену нами проблему, варто згадати сучасну американську дослідницю Ф. Гіллс, котра у своїй монографії [26], зокрема, підкреслила, що «Києвлянин» був органом російських націоналістів, на шпальтах якого висловлювалося невдоволення тим, що євреї мовляв століттями гнобили «землеробів російської землі», натомість вимагали тих самих прав, які мав «корінний російський народ» [26, р. 153]. Видання Д. І. Піхно, за словами Ф. Гіллс, висвітлювало єврейські погроми 1905 р. як помсту народу, «національна самосвідомість» якого була принижена іноземним населенням, яке поставилося до нього як до рабів. На шпальтах «Києвлянина» чимало киян висловлювали своє обурення з приводу того, що мовляв усі співчували євреям, які постраждали внаслідок погромів, але мало хто звертав увагу на простий православний народ, який євреї експлуатували упродовж кількох століть [26, р. 170]. Ф. Гіллс слушно зазначала, що місцеві жителі Києва відправили до редакції «Києвлянина» «сотні листів», в яких вони висловили свої емоції від «єврейської революції» на вулицях міста [26, р. 174]. По суті, «Києвлянин», на думку американської історикині, став своєрідним резонатором стихійного невдоволення революційними заворушеннями, які мали трагічні наслідки для євреїв. Наприклад, одна із дописувачок часопису висловила вдячність його редактору за сміливість у захисті «дітей Русі» від «переляканих потвор, які прямували за Бундом»; іще одна киянка написала, що «Києвлянин» мовляв став для неї «школою громадських чеснот», а висвітлення подій на його шпальтах допомогло їй збагнути почуття «справжньої російської громадянки» [26, р. 175].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Автор цієї статті у попередніх дослідженнях спробував проаналізувати місце та роль єврейських погромів у загальному контексті Першої російської революції [1], а тому, з нашої точки зору, було б логічним визначити позицію відомого



київського видання, редактора якого сучасні українські історики небезпідставно вважали «фундатором російського монархізму і націоналізму в Україні» [6, с. 64], стосовно причин і характеру єврейських погромів у Російській імперії у жовтні 1905 р., а також висвітлити відповідні публікації часопису, в яких так чи інакше повідомлялося про перебіг антиєврейських заворушень, узагальнити інформаційну складову цих повідомлень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потужна хвиля єврейських погромів, яка охопила майже всю територію європейської Росії 18–29 жовтня 1905 р., була докладно висвітлена на шпальтах «Киевлянина», редакція якого переконувала своїх читачів, що, по-перше, причинами масових антиєврейських заворушень була революційна активність єврейської молоді, яка навмисно спровокувала місцеве населення на антиурядові виступи після оприлюднення Маніфесту Миколи II 17 жовтня 1905 р., але, натомість, наразилася на «патріотичні маніфестації» «свідомої частини» російського суспільства, представники якої не бажали революційних перетворень в країні. Очевидно, що контрреволюційні виступи лояльних підданих імперії супроводжувалися єврейськими погромами, які мали, на думку кореспондентів київського видання, власну логіку, а саме: після звістки про царський маніфест єврейські революціонери 18 жовтня влаштовували саботаж, мітинги, чинили збройний опір військам та поліції. У свою чергу, «здорові патріотичні сили» 19–29 жовтня «адекватно» відреагували на провокації єврейських активістів силовими методами. Єврейські погроми крізь призму їх висвітлення на шпальтах «Киевлянина» однозначно поставали як стихійна «народна помста» за революційну пропаганду та дискредитацію євреями образу царя та вітчизни. Наприклад, причиною єврейських погромів у Києві 18–20 жовтня, за словами кореспондентів київського часопису, стала «помста за образу народного почуття революціонерами», тому що саме євреї мовляв влаштовували «революційний безлад» у місті, публічно поглумилися над

портретом імператора та російським триколомом [7]. Зауважимо, що кореспонденти «Киевлянина» були безпосередніми свідками київського погрому, а тому їхня інформація була особливо важливою для інших консервативних видань Російської імперії, які зазвичай посилялися на авторитет «Киевлянина». Наприклад, кореспонденти останнього підтвердили думку тимчасово виконуючого обов'язки Київського, Подільського та Волинського генерал-губернатора, командуючого військами Київського військового округу генерал-лейтенанта І. О. Карасса про те, що хаотична стрілянина єврейських революціонерів, особливо з вікон сусідніх будників, погане освітлення вулиць і базарів сприяли поширенню погрому на Подолі, Хрещатику, Прорізній, на Либідській, Сенній і Думській площах Києва [16]. ... По-друге, не всі євреї, з точки зору «Киевлянина», були винні в організації антиєврейських заворушень, але тільки «несвідомі» їх представники, передусім, молодь, що була «уражена революційною гарячкою» та «масовим психозом». ... По-третє, війська та поліція до організації антиєврейських виступів не мали жодного стосунку, адже самі були учасниками збройних сутичок із демонстрантами з обох боків. Ба більше, оперативне втручання представників поліції та військових загонів у конфлікти сприяло запобіганню масових заворушень. ... По-четверте, «Киевлянин», на наш погляд, був одним із перших часописів у Російській імперії, які систематично звертали увагу своїх читачів на спроби антиурядових сил маніпулювати суспільною свідомістю, навіювати певні стереотипи поведінки, з метою розхитати ситуацію на місцях, створити негативний образ влади. Єврейські погроми 1905 р. виявилися зручним інформаційним приводом для конструювання та поширення відповідних міфів про «звірячий антисемітизм» в імперії Романових. У такий спосіб, зауважував один із численних дописувачів «Киевлянина», створювалася «ілюзія погрому», коли, наприклад, фото розкиданих речей після погрому, які охороняли озброєні солдати, згодом на

шпальтах революційних і ліберальних видань поставали як реальні сцени єврейського погрому, які нібито вчиняли проурядові сили за безпосередньої участі військових [20].

Отже, на наш погляд, проблема полягала у тому, що «Києвлянин» намагався відкинути звинувачення опозиційних діячів Російської імперії, міжнародної громадськості у нібито причетності російських урядовців і губернаторів до організації єврейських погромів, як своєрідної реакції на революційну активність євреїв. Утім, на думку деяких дослідників, такі звинувачення не завжди були безпідставними. Так, у Сімферополі єврейський погром 18 жовтня 1905 р., за словами українського історика В. І. Корольова, спровоковано бездіяльністю вищих поліцейських чинів, перед очима яких було вбито 47 осіб, більшість з яких євреї [15, с. 40]. За результатами слідства було засуджено 29 погромників і 8 поліцейських, яких звинуватили у сприянні міжнаціональної та релігійної ворожнечі у Криму [15, с. 39]. Натомість «Києвлянин» у повідомленні про перебіг антиєврейських виступів у Сімферополі 18 жовтня дотримувався іншої логіки єврейського погрому, в якій місцева влада як мінімум була безсилою перед стихією «народної помсти» [5].

Можна погодитися з думкою сучасного історика М. Гаухмана, котрий, на наш погляд, висловив схожу з версією «Києвлянина» тезу про однотипний характер усіх жовтневих погромів. «Єврейський погром у Луганську, який відбувся 21–23 жовтня 1905 р., якому, як і решті жовтневих погромів, передували зібрання мешканців міста і революційні мітинги, відповіддю на які були «патріотичні маніфестації», які переростали у погроми. Поліції та війську не вдалося зупинити погромників, хоча, – справедливо зазначав дослідник, – погромам завжди передували чутки про можливі безлади» [8, с. 449].

На наш погляд, різноманітні чутки та вигадки були поживним ґрунтом для поширення панічних настроїв, особливо серед селян. Так, в Умані, за

словами кореспондентів «Киевлянина», єврейський погром, який розпочався після революційного мітингу та пострілів єврейської самооборони і військових, супроводжувався чутками «про п'ять тисяч жидів, які хочуть знищити росіян...». «Це не була чиясь зловтішна вигадка, але природній, психологічний наслідок руйнування засад народної віри», – зауважував автор повідомлення [25].

За офіційними даними, 23 жовтня хвиля єврейських погромів накрила Кролевець, Казань, Ригу, Рязань, Єлисаветград, Могильов, Козелець, Акерман, Одесу, Маріуполь, Іваново-Вознесенськ та Ніжин. У Ризі, зокрема, активними учасниками антиєврейських виступів були «патріотично налаштовані» старовіри. Внаслідок кривавих сутичок між ними та ризькими євреями вбито 10 осіб [24]. Однак безпосередньою причиною переслідування євреїв у Ризі, на думку редакції «Киевлянина», стала революційна активність останніх. За тиждень до погромів єврейські агітатори підбурювали робітників залізничних майстерень до страйку, вдавалися до різноманітних провокацій та вбивств поліцейських [4]. Масові заворушення за участі загонів «єврейської самооборони» та урядових сил спостерігалися й в Одесі, де місцевими єврейськими активістами проголошено про створення «незалежної» «Чорноморсько-Дунайської республіки» на чолі з відомими одеськими адвокатами і банкірами [17]. Однак 20 жовтня сутички між «єврейськими республіканцями» Одеси і військами перетворилися на вуличні бої, що супроводжувалися єврейськими погромами. 21 жовтня життя в місті було паралізовано, 300 осіб вбито, близько 2-х тис. поранено [3].

Водночас власні кореспонденти «Киевлянина» повідомляли про «зухвалу поведінку» єврейської молоді у Бердичіві, яка 19 жовтня влаштувала урочисте поховання вбитої внаслідок погрому єврейки. «Наступного дня, – зазначалося у кореспонденції з Бердичіва, – відбулося більш скромне поховання вбитого городского, якого супроводжував величезний натовп,



звісно, винятково з християн, яких охороняли козаки та військові» [2]. Приводом до погрому євреїв у Житомирі, за словами кореспондента, стали чутки про те, що євреї нібито намагалися «захопити будь-яку владу». У повідомленні докладно висвітлено перебіг масових заворушень у Житомирі, зазначено про зухвалість єврейських активістів, які, на думку автора публікації, провокували «патріотично налаштованих маніфестантів» на рішучі дії... Щоправда, 22 жовтня ті ж самі «маніфестанти» на Соборній площі міста закликали житомирян усіх національностей до порозуміння і стриманості. Однак, зауважував київський журналіст, дивними були не так обставини заворушення, як те, що у Житомирі була запроваджена своєрідна цензура місцевих видань з приводу інформації про єврейські погроми. Наприклад, з усіх телеграм, які публікувалися, вилучалися лише ті, які інформували громадськість про антиєврейські виступи... [10].

У жовтні 1905 р. новим форматом висвітлення злободенних подій, у тому числі, єврейських погромів, стала рубрика часопису «Листи до редакції», в який публікувалися свідчення, заяви «очевидців» або безпосередніх учасників подій. Так, наприклад, 25 жовтня якісь Яків Лісовий написав до редакції «Киевлянина» листа, в якому, зокрема, відкидав думку багатьох київських видань з приводу того, що мовляв єврейські погроми відбувалися «за сприяння влади» і натомість зазначав, що він особисто був свідком того як 19 жовтня численний натовп «патріотичних маніфестантів на чолі з духовенством» на Великий Васильківський у Києві був обстріляний з навколишніх будинків: «це не були «постріли відчаю», це був холодний, тверезий злочин, який вражав своєю безглуздістю та бездушністю» [18].

28 жовтня та 4 листопада видання опублікувало заяви намісника Києво-Печерської лаври архімандрита Антонія у відповідь на закиди деяких київських часописів, які звинувачували його у тому, що мовляв від його імені у Києві поширювалося «Звернення до російських людей», в якому він нібито



закликав до побиття євреїв [11]. Очевидно, що факти оприлюднення цього провокативного за змістом «Звернення» мали місце у зазначений період, але встановити їхнього автора (або ініціатора поширення), на нашу думку, не просто. Щоправда, деякі сучасні дослідники підозрюють редакцію «Киевлянина», у фондах якої ними виявлені примірники «Звернення» [9, с. 101]. Ф. Гіллс, зокрема, знайшла у київських архівах схожий за своїм змістом памфлет («Голос из обители преподобного Сергия по случаю Манифеста 6 августа»), який, на її думку, опубліковано у серпні 1905 р. Києво-Печерською лаврою [26, р. 161]. Насправді, зазначена американською дослідницею анонімна брошура, мабуть, вперше була оприлюднена Свято-Троїцькою Сергієвською лаврою з приводу указу Миколи II про заснування Державної думи, в якій викривалися підступні дії лихих людей, які, за словами памфлетиста, були небажаними гостями на «святій землі Русі» [26, р. 161].

4 листопада на зборах студентського самоврядування Київського університету трапився резонансний інцидент зі студентом природничого факультету П. Кириловим, якого виключили зі складу студентів за його заяви на підтримку «чорної сотні» та єврейських погромів [13]. Напередодні цього інциденту «Киевлянин» оприлюднив лист останнього до редакції, в якому П. Кирилов, зокрема, обґрунтував свою позицію та визначив характер «чорної сотні» як «багатоміліонного російського народу, ображеного у своїх святих почуттях» [9].

Цікавим, на наш погляд, був лист управляючого Київською конторою Державного банку Г. Є. Афанасьєва до редакції «Торгово-промышленной газеты», який із власними коментарями опублікувало видання Д. І. Піхно. За підрахунками автора листа, внаслідок єврейського погрому в Києві пограбовано 588 крамниць і 188 житлових приміщень; загальна сума збитків становила 4 млн. карбованців. «...Я бачив за своє життя два великих єврейських погроми, але такого безперешкодного не бачив..., – зазначав Г. Є.



Афанасьєв, – ... у ньому було дещо, що вказує на попередню змову, яка, вочевидь, виникла набагато раніше 18 жовтня...» [11]. Редактора «Киевлянина» відверто здивувала остання теза автора листа, а тому він порадив Г. Є. Афанасьєву зрештою публічно «повідомити» «щось» про справжні причини єврейського погрому та водночас поцікавитися про місце та роль юрисконсульта Київської контори Державного банку В. З. Фіна та редакторів «визвольних» часописів у підбуренні місцевого населення проти євреїв... [11].

У свою чергу, Д. І. Піхно у своїх редакційних статтях наприкінці 1905 р. наголошував на революційному характері жовтневих єврейських погромів, підкреслював провокативну роль єврейської молоді, яка належала до єврейських і російських революційних партій. Особливе місце у процесах «розгойдування» ситуації на місцях, на його думку, належала активістам єврейського «Бунду». «Бунди», «соціал-демократи» й пихата безглуздість єврейської інтелігенції завдали єврейству більших поранень, ніж Росії та російському суспільству», – зазначав Д. І. Піхно 28 листопада 1905 року. Проте у грудні його позиція вирізнялася радикалізмом у висловлюваннях на адресу єврейських революціонерів, яких він прямо звинувачував не лише у роздмухуванні погромів, але й зазіханні на державний лад Російської імперії, на традиційні засади російської ідентичності. Жовтнева хвиля єврейських погромів, за логікою Д. І. Піхно, була сумним результатом, з одного боку, необачної політики російського уряду, але з другого – активної участі євреїв у революційних подіях 1905 року. Вже 1 грудня 1905 р. Д. І. Піхно, зокрема, зауважував про «існування загальної змови проти царя та Росії» на чолі з «єврейськими бунтівниками», які внаслідок революційних перетворень прагнули посісти місце «російських панів і начальства»... [5]. На щастя, зазначав редактор «Киевлянина», «єврейська революція» зазнала нищівної поразки від чорносотенців, які зовсім не бажали перемоги «великій



революції», та російського уряду, який своєчасно прокинувся з «єврейської сплячки» і змусив «іудейських борців» за свободу Росії втікати...[6]. Д. І. Піхно переконував читачів свого видання у тому, що винуватцями трагічних подій жовтня були «єврейські терористи», які разом із «їхніми поплічниками» у Житомирі, Києві, Умані, Бердичіві та інших містах Південно-Західної Росії влаштували масові заворушення, які завершилися закономірним побиттям усіх євреїв [7].

Висновки. Отже, проблема єврейських погромів 1905 р. у Російській імперії була вельми актуальною темою на шпальтах відомого консервативного видання. На жаль, але обмежений формат одної статті не дозволив нам докладно висвітлити загальну динаміку публікацій «Киевлянина» з приводу антиєврейських виступів у 1905 році. Це буде предметом наших наступних публікацій. Проте очевидно, що саме у жовтні 1905 р. повідомлення з місця подій були «найгарячішими» новинами «Киевлянина», редакція якого щоденно висвітлювала масові антиєврейські заворушення у Києві, Одесі, Житомирі, Ростові-на-Дону та інших містах Російської імперії. Щоправда, визначитися з приводу причин і характеру погромів у жовтні 1905 р. для редакції виявилось непростим завданням, адже інформація (офіційна та місцева) була вкрай суперечливою і заполітизованою. У революційному вихорі блискавичних явищ складно бути неупередженим у ставленні до історичних процесів. Як нам видається, позиція часопису з приводу місця та ролі євреїв у революційних подіях 1905 р. до жовтня була неоднозначною, адже не всіх євреїв редакція звинувачувала у провокативній діяльності. Але після жовтневих заворушень погляди кореспондентів «Киевлянина» стали яскраво антисемітськими. На думку Д. І. Піхно, власне у єврейських погромах винні єврейські революціонери, які своєю деструктивною діяльністю (організація антиурядових демонстрацій, збройний опір поліції і військовим патрулям, саботаж, пропаганда революційних ідей, поширення чуток тощо)

спровокували масовий антиєврейський рух на місцях. Не дивно, що у новинах «Киевлянина» після жовтневих подій євреї поставали «заслуженими» жертвами переслідування. З точки зору київського видання, вони були заручниками власного політичного нахабства і національних амбіцій, а єврейські погроми стали виявом «революційного психозу» на місцях; соціальною агресією розлюченого селянства і дрібних власників у містах, які потерпали від революційної агітації та зухвалості єврейської молоді; сумним наслідком агресивної поведінки «свідомої частини» міщанства і селянства на тлі публічного глуму євреїв над традиційними цінностями російського народу...

Список використаних джерел.

1. Безаров О. Єврейські погроми в історичному контексті першої російської революції. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Історія. 2018. № 1(47). С. 115–127.
2. Бердичев (Корресп. «Киевлянина»). *Киевлянин*. 1905. 25 октября (№ 295). С. 4.
3. Беспорядки в Одессе. *Киевлянин*. 1905. 25 октября (№ 295). С. 5.
4. Беспорядки в Риге. *Киевлянин*. 1905. 25 октября (№ 295). С. 5.
5. В Симферополе. *Киевлянин*. 1905. 29 октября (№ 299). С. 3.
6. Волоковинський В. М. Організація великоросійських шовіністів в Україні на початку ХХ ст. *Український історичний журнал*, 1999, № 3, С. 63–74.
7. Вчорашній день. *Киевлянин*. 1905. 20 октября (№ 290). С. 2.
8. Гаухман М. Єврейський погром у Луганську в жовтні 1905 року: рапорт слов'яносербського повітового справника та історичний міф про луганський погром. *Український археографічний щорічник*. 2016. Вип. 19 – 20. С. 448–464.



9. Гула Р. В. «Киевлянин» та політичні аспекти єврейського питання в Україні у жовтні 1905 р. на сторінках видання. *Проблеми політичної історії України: зб. наук. праць*: відп. редактор О. Б. Шляхов. Донецьк: Вид-во ДНУ, 2010. Вип. 5. С. 98–106.

10. Житомир. (Корресп. «Киевлянина»). *Киевлянин*. 1905. 26 октября (№ 296). С. 3.

11. Заявление наместника Киево-Печерской лавры архимандрита Антония. *Киевлянин*. 1905. 28 октября (№ 298). С. 2–3.

12. Киев, 1-го декабря 1905 г. *Киевлянин*. 1905. 2 декабря (№ 333). С. 1.

13. Киев, 15-го декабря 1905 г. *Киевлянин*. 1905. 16 декабря (№ 347). С. 1.

14. Киев, 20-го декабря 1905 г. *Киевлянин*. 1905. 21 декабря (№ 352). С. 2.

15. Королёв В. И. Еврейский погром 1905 г. в Симферополе. *Культура народов Причерноморья*. 2004. № 52, т. 1. С. 38–40.

16. Объявление жителям г. Киева; Обязательное постановление. *Киевлянин*. 1905. 20 октября (№ 290). С. 1.

17. Одесса (Корресп. «Киевлянина»). *Киевлянин*. 1905. 27 октября (№ 297). С. 4.

18. Письма в редакцию. *Киевлянин*. 1905. 25 октября (№ 295). С. 4.

19. Письма в редакцию. I. *Киевлянин*. 1905. 3 ноября (№ 304). С. 3.

20. Письма в редакцию. X. *Киевлянин*. 1905. 11 декабря (№ 342). С. 3.

21. Письмо г. Афанасьева. *Киевлянин*. 1905. 4 декабря (№ 335). С. 2.

22. Половинчак Ю. Матеріали газети «Киевлянин» як джерело дослідження «українського питання» в Російській імперії кінця XIX – XX ст. *Бібліотечний вісник*. 2006. № 3. С. 20–23.

23. Продолжение революционных безумств. *Киевлянин*. 1905. 6 ноября (№ 307). С. 2.

24. Телеграммы от Российского телеграфного агентства, 24 октября. *Киевлянин*. 1905. 25 октября (№ 295). С. 4.
25. Умань (Корресп. «Киевлянина»). *Киевлянин*. 1905. 6 ноября (№ 307). С. 4.
26. Faith Hillis. Children of Rus': right-bank Ukraine and the invention of a Russian nation. Ithaca: Cornell University Press, 2013. 329 p.